

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a knihovnictví

Český jazyk a literatura

Simona Prudíková

Interpretace básně Leden od Karla Tomana

Seminární práce

CJBC564

Modely interpretace (práce s textem)

Brno 2024

ÚVOD

1. LEDEN

1.1. Lyrický subjekt

1.2. Prostor

1.3. Čas

ZÁVĚR

SEZNAM LITERATURY

ÚVOD

Český básník, překladatel, kritik a publicista Karel Toman, vlastním jménem Antonín Bernášek, psal na přelomu 19. a 20. století a v 1. polovině 20. století. Byl jeden z hlavních představitelů generace hlásící se k ideálům anarchismu, která byla soustředěna okolo časopisu *Nový kult*. Jeho poezie se vyznačovala velmi sevřenými verši, jejichž lyrika směřovala od touhy po nezávislosti a tuláctví až k hodnotám jako domov, rodina či sounáležitost s osudem národa. Mezi jeho tvorbu patří například sbírky *Pohádky krve* (1898), *Torzo života* (1902) nebo *Měsíce* (1918).¹

Práce *Interpretace básně Leden od Karla Tomana* si, jak již samotný název vypovídá, klade za cíl interpretovat vybranou báseň. Pozornost bude věnována výhradně samotnému textu, na který bude nazíráno po jednotlivých strofách a verších ze třech úhlů – lyrický subjekt, prostor a čas.

¹ KVĚTA, Homolová; OTRUBA, Mojmír a PEŠAT, Zdeněk. Karel Toman. In: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. 3. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 302 – 306.

1. LEDEN

Leden je úvodní básní sbírky *Měsíce*, která poprvé vyšla v roce 1918 u nakladatele Františka Borového. Celá sbírka je složena z dvanácti básní nesoucích názvy dle jednotlivých měsíců v roce, což následně zobrazuje cyklus jednoho roku. Vybraná báseň má tři strofy, první dvě mají pět veršů a poslední pouze tři:

*„Po cestách zavátých a po silnicích
rod opuštěných bloudí.
Sychravé zimy dlátem bolestí
monogram bídy ryly v jejich tělo,
a tak jdou světem.*

*Vyjde-li hvězda, pro ně nesvíí.
Betlém jim shořel.
Jen v bludných kruzích šlapou boží zemi
a jíní stéká jim chladnými krůpějemi
po tvářích dětsky vzpurných.*

*Hospodu teplou večer jim dej, Pane,
a plnou mísu
a slovo dobrých lidí.”²*

1.1. Lyrický subjekt

Lyrický subjekt o sobě dává vědět až ke konci básně, do té doby se nachází v roli pouhého pozorovatele či vypravěče. V první strofě se setkáváme s *bloudícím rodem opuštěných*, které by bylo možné vnímat jako tuláky. Použitím slova *rod* je zobrazováno to, jak velice si jsou blízcí, a využitím přídavného jména *opuštěný* je nám dáno najevo, že se z nich pravděpodobně nestali tuláci dobrovolně. V následujících verších je nám ukazováno, v jak bídém stavu se nachází. Pohybují se ve špatných podmínkách, což zanechává stopy na jejich tělech, na kterých jsou tedy jasně vidět známky bídy a nepříznivého počasí.

První verš druhé strofy ukazuje, jak moc jsou tuláci na světě sami „*Vyjde-li hvězda, pro ně nesvíí.*”³ Hvězda bývá znakem naděje a v křesťanství ukazovala cestu k Ježíši Kristu. Tento verš nám tedy říká, že pro skupinu bloudících neexistuje naděje, a že nemohou najít útěchu ani ve víře. V následujícím verši je nám sděleno, že tuláci již nemají ani domov – Betlém je místem narození Ježíše. V následujících verších je rozvíjena jejich stále nekončící cesta a jejich nouze. Poslední verš však ukazuje, že tuláci se nestaví ke svému osudu rezignovaně – použití slov *dětsky vzpurné tváře*. Celá báseň není soustředěna na jedince, ale je dáván důraz na kolektiv. To, že se nechtějí poddat svému osudu, je možné odůvodnit tím, že nejsou sami. Kolektiv totiž dodává jedinci sílu.

V posledním strofě, která působí jako modlitba, se projevuje lyrický subjekt pomocí plurálu. Celá tato část působí jako modlitba, jelikož je použito oslovení Pane. Lyrický subjekt se zároveň přimlouvá za tuláky, projevuje s nimi soucit a prosím, aby se jejich osud změnil.

1.2. Prostor

² TOMAN, Karel. *Leden*. In: *Básně*. 2. vydání. Praha: Český spisovatel, 1997, s. 87

³ Tamtéž, s. 87

Do prostoru básně je čtenář uveden již v prvním verši první strofy, víme, že se nacházíme venku, přesněji na nějakých cestách a silnicích. Použité přídavné jméno přibližuje vzhled tohoto prostředí, všude je sníh, zároveň ale dává najevo i jeho nepříznivost a zdouhavost. Ve třetím a čtvrtém verši se zorné pole vidění zužuje a soustředíme se na těla bloudících postav, která najednou slouží jako prostor. Nepříznivé počasí, ve kterém se nachází, je příčinou toho, že na jejich tělech se začínají projevovat znaky nouze. Následně se však od postav vzdalujeme, opět se vracíme do rozsáhlého prostoru zimní krajiny díky použití slova *svět*. Tímto způsobem se z těl postav stávají pouze malé figurky, které se nacházejí ve velkém prostoru.

V druhé strofě náš pohled již není směřován na krajinu, ale díváme se na noční oblohu. Zorné pole je tedy stále velké, jen se namísto před sebe díváme nahoru. Obloha zde funguje i jako kontrast ke krajině v první strofě. Nejdříve bylo vše bílé kvůli sněhu, teď je však vše černé, jelikož se zaměřujeme na noční oblohu – východ hvězd. Následně se opět vracíme pohledem na zem a zorné pole našeho pohledu se mírně zužuje. Betlém je místem narození Ježíše Krista, můžeme se tedy dívat na skutečný Betlém, ale pokud se zaměříme i na zbývající část verše, zjistíme, že se pravděpodobně jedná o dřívější domov tuláků. Díky slovesu *shořet* víme, že namísto skutečných domů se díváme na jejich trosky. Může se však jednat i pohou krajinu, kde již nic nezbylo. Poté se, podobně jako v posledním verši předchozí strofy, vracíme k pohledu na rozsáhlou krajinu, kde se pohybují pouze figurky. Poslení dva verše přináší až intimní záběr, díváme se přímo do obličejů postav. Jejich vzhled není příliš důležitý, hlavní je rudost a omrzlost jejich tváří.

V poslední strofě se celé prostředí výrazně proměňuje. Předchozí části básně se odehrávaly venku a za nepříjemných podmínek. Najednou jsme však uvnitř, v hospodě, kde by mělo být naopak příjemně. Hospoda implikuje teplo a příjemnější prostředí, což je následně dokreslováno zmínkami o jídle a vřelých lidech.

1.3. Čas

Časový úsek, ve kterém se báseň odehrává, je uveden již v samotném názvu – jedná se o měsíc leden. To je následně podpořeno i v celé básni, jelikož je zmiňována zima a sníh, což jsou věci, které je možné si spojit s tímto měsícem. Tvary sloves *bloudit* a *jít* v první strofě, ukazují, že se nacházíme v přítomnosti. Zároveň se jedná o slovesa, která celý děj díky svému významu prodlužují. Sloveso *rýt* ve čtvrtém verši první strofy, které je použito ve svém minulém tvaru, pak referuje k činnosti, která se stala již dříve, čímž se na chvíli přesouváme do minulosti.

Druhá strofa začíná způsobem, který implikuje minulost, přítomnost i budoucnost: „*Vyjde-li hvězda, pro ně nesvíti.*”⁴ Spíše se však jedná o to, že v minulosti tomu bylo jinak a budoucnost je nejasná. Tento verš zároveň specifikuje, v jaké části dne se nacházíme, jelikož hvězdy jsou vidět v noci. Podobně jako v předchozí strofě se na chvíli přesouváme do minulosti, v tomto případě pomocí druhého verše. V obou situacích tyto události minulosti pozastavují děj a zároveň je zde vždy spojitost s nějakou nepříjemnou situací – bolest těla, ztráta domova. Zbýlá část strofy se odehrává znovu v přítomnosti. *Šlapání v bludných kruzích*

⁴ Tamtéž, s. 87

a *stékání jíní* slouží ke zpomalení celé scény, jelikož se jedná o události, které netrvají pouze chvíli, ale delší dobu. *Bludné kruhy* zároveň dávají najevo, že se činnost opakuje.

V poslední strofě je opět určena část dne, ve které se nacházíme. V tomto případě to již není noc, ale jedná se o večer. Celá strofa připomíná modlitbu, takže i když je pravděpodobně pronášena v přítomnosti, referuje k přáním do budoucnosti. Minulost i přítomnost nejsou v básni popisovány kladně, budoucnost, o které nic nevíme, tedy slouží jako možnost dobrého konce.

- Ok, budiž
- chybí závěr – propojení všeho, docelenní
- hodně věcí by chtělo dotáhnout

ZÁVĚR

Lyrický subjekt, který se objevuje až v poslední strofě, není v básni tou nejdůležitější entitou. Je totiž použit pouze jako někdo, kdo soucítí s osudem skupiny tuláků, jejichž těžký život je pro báseň tím hlavním motivem. Lyrický subjekt se zároveň modlí, za lepší budoucnost pro tyto lidi. Důležité jsou však i kontrasty, které jsou v básni použity pro prostor a pro čas. Tyto kontrasty jsou vždy mezi prvními dvěma strofami a strofou poslední. Prostor básně, který se nejdříve odehrává v nepříznivých podmínkách, je v opozici vůči prostoru poslední strofy. Tam se příběh přesouvá do příjemného prostředí, kde již skupina není sama. Podobným způsobem je zacházeno i s časem. Po většinu básně se nacházíme v přítomnosti, kde jsou drobné zmínky o minulosti, která není příjemná, jelikož je popisován život tuláků. Ke konci, který je směřován do budoucnosti, se osud pomocí modlitby proměňuje. Jejich život je plný dobrých věcí. Důvod pro tento kontrast je právě v rozdílu těchto strof. Ve chvíli, kdy se objeví lyrický subjekt a vyslovuje svou modlitbu či své přání, proměňuje se život tuláků.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura:

TOMAN, Karel. *Básně*. 2. vydání. Praha: Český spisovatel, 1997. ISBN 8020206566.

Sekundární literatura:

KVĚTA, Homolová; OTRUBA, Mojmír a PEŠAT, Zdeněk. Karel Toman. In: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. 3. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 302 - 306. ISBN: 22-137-82